

ביקורת על הרמב"ם בחיבור חסידי מן הגניזה

יוסף ינון (פנטון)

הקדמה

אחד התחומים שנתעשרו במידה רבה מגילוי הגניזה הוא הספרות שנוצרה בידי החוג החסידי במצרים בימי הביניים. רוחב היקפה וגיוון סוגיה של יצירה זו לא נודעו קודם לכן.¹ מחקרי באוצרות הגניזה השמורים בספריות שונות העלו יבול עשיר של כתבים בעלי אופי הגותי, פרשני או מוסרי שחוט הצופיות משוך עליהם, הן מבחינת מושגיהם התאולוגיים הן מבחינת מונחיהם הטכניים. מתוך מאות קטעים שליטתי באוספי גניזה שונים, כתב היד המתפרסם להלן מתוך אוסף פירקוביץ' אשר בסנט פטרסבורג הוא דוגמה מעניינת של מגמה זו, הטומנת בחובה מזיגה מאוזנת של מרכיבים צופיים והגותיים. הקטע הנדון מכיל 8 דפים בכתובה קליגרפית למדי. הוא בלתי שלם בראשו ובסופו, ונראה שהוא חלק של חיבור מקיף יותר שכלל בתוכו, בין היתר, דיון בנושא עשרת הדברות.² עד כמה שניתן לראות, אין לחיבור מבנה ברור ואף אין לו קו מוביל או נושא מסוים המוגש לפיתוח. הוא מורכב מפסקאות קטנות – בערבית 'פצל' (פרק) – שהן מעין פניות מוסריות לקורא, תוך השתפכויות נפש של המחבר. קצתן מתמקדות בקריאה להתבונן בפסוק מסוים, שלרוב הפרק מסתיים בו. כמה מפניות אלה הן תוכחות בעלות אופי מוסרי. לכן סגנון החיבור, הפועם בנימה מליצית ולירית, נבואי במקצת, סגנון אופייני לכתבים אחרים של החוג החסידי, כגון אלמקאלה אלחוצ'יה (מאמר הבאר) לר' עובדיה מימוני,³ ולחיבורים מקיפים עלומי שם כגון מקאלה אלצללה (מאמר

1 על הקף ספרות זו וסוגיה, ראה ספרי: 28–36, pp. *Deux traités de mystique juive*, Lagrasse 1987.

2 קטע אחר של חיבור חסידי הון בפרשנות עשרת הדברות נמצא בכ"י פירקוביץ ב 2.1642, אך אין אנו יודעים לפי שעה אם הוא שייך לאותו כתב יד.

3 ראה הניתוח הספרותי בהקדמה למהדורתנו: *The Treatise of the Pool by Obadyah Maimonides*, London 1981 (1995²).

התפילה),⁴ אלרסאלה אלמנתל'בה (האיגרת הנבחרת),⁵ וספר פתוחת אלזמאן (כיבושי הזמן),⁶ שגם הם פונים אל תלמידים אמיתיים או מדומים. המחבר מרבה להשתמש במינוח צופי, למשל: חגאב (מחיצה), אלמלכות אלאעלא (המלכות העליונה; זב), מקאם אלתאלה (מעלת האלהות; זב), אלסמאע (האזנה למוסיקה רוחנית; דף זב), אלפרדאניה (האחדות; דף זא), אלתסליך (הדרכה רוחנית; דף זב). הוא משתמש גם במינוח פילוסופי, למשל: פצילה כלקיה ונטקיה (מידות מוסריות ושכליות; זב), גוהריתך (עצמיותך; דף זב), אסתעדאד (התכוונות; זב), קוה מתכילה (כוח המדמה; דף זב), אלעקל אלפעאל (השכל הפועל; דף זב).

ההיבט המעניין ביותר בקטע הנוכחי הוא הביקורת החריפה של מחברנו נגד נקודה מסוימת בתורת הנבואה של הרמב"ם. אף שאינו מזכיר את שם בעל המורה במפורש, הוא רומז אליו ברמיזה ברורה לחלוטין. עד כה טענתי במחקרי שמבחינה הגותית נשענה תורת החסידים על משנת הרמב"ם, בעקבות בנו רבי אברהם (1186–1237), ראש החסידים, שראה את עצמו כממשיך דרכו של אביו. עתה אנו שומעים נימה של הסתייגות מדעותיו של הרמב"ם בעניין הנבואה. לפי משנת הרמב"ם, בהיות משה רבנו לנביא הוא הפך לשכל טהור וקיבל את השפע מאת השכל הפועל באופן ישיר, כלומר בלי אמצעות כוח המדמה. מחברנו מתנגד לתפיסה זו ודוחה את פירוש הרמב"ם לפסוק 'פה אל פה' (במדבר יב, ח) המביע מצב שכזה. המחבר מייחס את הטעות הזאת לעוונות. לדאבונו, הטעם של המחבר בדחיית תפיסתו של הרמב"ם בנקודה זו אינו ברור די צורכו, בגין המצב הרע שבו נשמר הטקסט. על כל פנים, כך הוא מונהו בהמשך:

מי שאין לו טעם (דוק) באמיתיות, והגיון לבו לא השתלהב כלל מהקדמות הנביאים... ולו ידע הטוען מאומה מהקדמות המשכילים (אלעארפין) לא היה טוען דבר מזה... והוא מוטט את עיקרי התורה הטהורה והרס את יסודותיה... אך הטעו את הבריות תוך כדי שטענו הדרכתם, והביכו אותם תוך כדי שטענו הוראתם (זב-א8).

ייתכן שטענתו היא הד להתנגדות ללימוד הפילוסופיה שהביעו יהודי המזרח בדורו של

4 ראה מהדורתנו: 'A Mystical Treatise on Prayer and the Spiritual Quest from the Pietist Circle', *JSAI*, 16 (1993), pp. 137–175. מהדורה מורחבת עם תרגום עברי בהכנה.

5 ראה מאמרנו: 'A Mystical Treatise on Perfection', *The Jews of Medieval Islam*, ed. D. Frank, Leiden 1995, pp. 301–334.

6 כ"י פירוקביץ עברית-ערבית I:3094, המוכן לדפוס. ראה ספרי (לעיל, הערה 1), עמ' 33–34.

הרמב"ם עצמו, כגון ר' חננאל בן שמואל ור' דניאל הבבלי, בעל ספר תקוים אלאדיאן.⁷ אמנם, המילים דוק (הסתכלות רוחנית) ואלעארפין (יודעי חן) שבפסקה המצוטטת לעיל, שני כינויים ידועים במינוח הצופי, מעלות את ההנחה שמחברנו מתקיף את הרמב"ם מנקודת ראות מיסטית בנוסח צופי. התבטאות זו קרובה לזאת השגורה בפי מתנגדי הרמב"ם בחוגי המקובלים בהקשר אחר. תגובה זו במחנה החסידי פותחת צוהר נוסף, שלא היה מתועד כלל, לתולדות הפולמוס המימוני בארצות המזרח. נראה שתורת משה הפילוסופית לא נתקבלה על בני זמנו במזרח קבלה חד משמעית כפי שהיה מקובל עד כה.

הכותב שולט בערבית צחה ורמת שפתו יוצאת דופן בספרות הערבית-היהודית. הוא בוחר במילים נדירות וסגנונו מעורפל למדי. תופעה זו, יחד עם קושי הקריאה של הטקסט הלקוי בחלקו, אינם מאפשרים פענוח מלא של הטקסט, שמקורו לא נבדק במישרים. אף על פי כן ניתן להתרשם מספיק מן החלק המפוענח, וסבורני שהוא מרים תרומה ניכרת לידיעת הפעילות האינטלקטואלית במזרח בדורות שלאחרי הרמב"ם. על אף היקפו החלקי, אני מפרסם כאן את הקטע בליווי תרגום עברי, בתקווה שחוקרים אחרים יוכלו לזהות חלקים נוספים של חיבור מעניין זה.

7 על ר' חננאל בן שמואל, ראה מאמרנו: 'A Rediscovered Description of Maimonides by a Contemporary', *Maimonidean Studies*, 6 (2006) [forthcoming]. על ר' דניאל הבבלי, ראה מאמרנו: 'Daniel Ibn al-Māshita's *Taqwīm al-adyān*', *Genizah Research after Ninety Years*, eds. J. Blau & S. C. Reif, Cambridge 1992, pp. 74–81

הקטע

סנט פטרסבורג, הספרייה הרוסית הלאומית, אוסף פירקוביץ' ב, ערבית יהודית I:1494
8 דפים, 19 שורות לעמוד. כתב קליגרפי למדי.*

[א1] [רובו מחוק ובלתי קריא פרט לשורה האחרונה]
[.....] וקד רתה [?] אלכתאב ותב [?] רוחך ל[.....]ך [וב] עלי מראדך.
ואעלם אן אלקצד בך אמר גליל אלשאן עטים הו אלומר אלדי לא אמר אעטם מנה. לא
יחצל אלא באלעזם אלשדיד ואלבראה מן כל עיב ומעיב. ליס אלומר באלהוינא: אם יתן
איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו (שיר השירים ח, ז).

פצל

יא הדא אעטם אלרדיה עלי אלנסאן אן יערץ עליה אלחק ואלבאטל פלא יעלם איהמא
הו אלחק ליפעלה: הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע וכולה (ישעיהו ה, כ).

פצל

יא הדא מזק הדא אלחגאב אלדי אנת טרפה ושהואתך אלדניה חואשיה כרקה מכלצא
וקטעא ואתקא [...]לי לבצירה אלמלכות אלעלי: ונתתי לך מהלכים [בין העמידים] וכולה
(זכריה ג, ז).

פצל

פהנאלך שגרה אלחיאה וסדרה אל[...]⁸ ואלסדרה אלכצרא, וגנה אלמאואה, ומוטן אלעז
ואלכראמה, ומגלס אלנס ואלאממה, סדד אלמאן ופצא אלרוח ואלאימאן, הו מקאם
אלתאלה ודרוה אלגנאן, ובסתאן אלעז ואלכמאל, וסאחה אלבהא, לא דרוה אעלי מן
דרותהא, ולא סעאדה בעד סעאדה אהל טאיפתהא. והו אלקצד אלסאמי ואלקלעה
אלאמינה, כקו': מגדל עוז שם יי בו ירוץ צדיק ונשגב (משלי יח, י) וק': כי הוא חייך
ואורך ימך (דברים ל, כ).

* בהכנת הטקסט השלמתי את הניקוד המפלה, שהיה חלקי במקור, והוספתי פיסוק. בליקויים מספר
הנדודות בין הסוגריים מקביל למספר המשוער של אותיות חסרות.
8 אפשר להשלים סדרה אלמנתהי הנזכרת בקראן (יד, ג) ומששמת בסמליות הצופית.

תרגום

[וא] [רובו מחוקק]..... וכבר [...] הספר [...] רוחך ל[.....]ך [וב] על מבוקשך. ודע שהמטרה בך דבר נשגב המעלה ואדיר הוא הדבר שאין דבר אדיר ממנו, לא יושג אלא בהחלטה נחושה והניקיון מכל פגם ופוגם ואין הדבר קל: אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו (שיר השירים ח, ז).

פרק

הוי אתה רע החסרונות לגבי האדם הוא כאשר יוצגו לו האמת והשקר ואינו יודע איזה מהם הוא האמת כדי שיעשנה: הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע וכולה (ישעיהו ה, כ).

פרק

הוי אתה קרע המסך הזה שהנך קצהו ותאוותיך השפלות הן שוליו. גזרהו בקריעה מוחלטת ושסיעה תקיפה [...] לחזון המלכות העליונה: ונתתי לך מהלכים [בין העמדים ו]כולה (זכריה ג, ז).

פרק

ושם עץ החיים, ולוטוס ה[...], והלוטוס הירוק, ונווה המגורים, ומשכן התפארת והכבוד, ומושב הידידות והרשות, מפתן הבטחה, ומחיצת הרוח והאמון, הוא מעמד האלוהות, ופסגת הגנים, ובוסתן התפארת והשלמות, וחצר הזוהר. אין פסגה גבוהה מפסגתו, ולא אושר אחר אושרם של בני חבורתו. והוא התכלית הנשגבה והמצודה הבטוחה, כמו שנאמר מגדל עוז שם יי בו ירוץ צדיק ונשגב (משלי יח, י) וק' כי היא חייך ואורך ימך (דברים ל, כ).

פצל

דלך הו אלסמאע אלדי מנה מתנטמה אלתנטמאת (2) ואלמקאם אלמטרב אלדי תנסי נגמאתה אלנגמאת בל ופיה ינסי אלעארף ערפאנה. [2א] ובדלך אלרבע אלקדים פואד כל כרים.

פצל

פהנאלך תדור כווס בין אהל דלך אלמלא אלעלא לא טמא בעדהא ולא עטשה, תלוח אקאמתה אקאמה לא זעגה בעדהא, וכלעתה כלעה לא שרף יפצלהא, הי אלגבה אלרוחאניה, ואללבסה אלאלאהיה, ואלטראז אלפכר, ואלתאג אלגמל. פיא איהא אלנאטר פי סראיר אללה מא חגתך פי אעראצך ען מן הדא עטאה לך והדא נבאוה ענך: ומה תעשו ליום פקודה (ישעיהו י, ג). זאת נחלת עבדי יי וצדקתם מאתי נאם יי (שם נד, יז).

פצל

יא איהא אלסאהי ויא דא אלדאהל אללאהי מא אעטם בעדך [.. תנסי אלאהך והו אתגאהך ותעבד תו]...[: הליי תגמלו זאת עם נבל (דברים לב, ו). צור ילדך תשי ותשכח אל מחוללך] (שם יח).

פצל

אמא תכאף פסך אלעהד ואעראצך ענה או מא תכאף מקתה לך ואעראצה ענך. במן תגתדי ועלי מן תעול יא טארף עינה בכפה, ויא גאלב חתפה בסעה. כם תמלך אלהוי זמאמך, ותגלב בסו אלאכתיאר חמאמך, וחת]... [אלאמאל צאר סכונך, ועלי גמע אלא]מואל(?) [גנונך הת]עירף עיניך בו וכו'. כי עשה יעשה לו כנפים (משלי כג, ה).

פצל

לא שך אן אלגאהל חמאר באלאעתבאר. דעאך מולאך פתנאזחת. ודאעאך מן בראך ותעאשית. [2ב] ונאדאך מן כשפך פתגאבית: הלא הוא אביך קניך הוא עושך ויכוניך (דברים לב, ו). זכור ימות [עולם] (שם ז).

פרק

זוהי ההאזנה⁹ שממנה מסתדרים החרוזים (?), והמעמד המשמח שניגוניו משכיחים את הניגונים. ואדרבה בו ישכח הנבון את ביתו. [א2] ובמושב הקדמון הזה מצוי לב כל נדיב.

פרק

ושם יסתובבו הכוסות בין בני אותו המדור העליון אשר אין אחריהם צימאון ולא ציחיון. ישיבתה תגלה כשיבה נטולת דאגה, וגלימתה תהיה גלימה שאין גדול מכבודה, היא החלוק הרוחני, והלבוש האלוהי,¹⁰ והרקמה המפוארת, והנזר המהודר. הוי אתה המתבונן ברזי האל מה תירוצך בסטייתך ממי שהעניק לך את אלה וזאת ניבאו עליך: ומה תעשו ליום פקודה (ישעיהו י', ג). זאת נחלת עבדי יי וצדקתם מאתי נאם יי (שם נד, יז).

פרק

הוי אתה הפזיז והוי אתה הפוחז המבודד מה איום ריחוקך [...] הנך שוכח את אלהיך שהוא מגמת פניך, ותעבוד [...]: הליי תגמלו זאת עם נבל (דברים לב, ו) צור ילדך תשי ותשכח [אל מחוללך] (שם יח).

פרק

כלום אינך חושש הפרת הברית והתרחקותך ממנו או אינך ירא סלידתו ממך והתרחקותו ממך. במי תתפרנס ועל מי תשען, העוצם עינו במהירות והכובש חייו בכוח? עד מתי תמסור רסנך לתאוה ותכניע ברוע הבחירה יונתך¹¹ ו[.....] הצפייה נהפכה מנוחתך, ועל צבירת הנכסים שגועונך: הת[עירף] עיניך בו וכו'. כי עשה יעשה לו כנפים (משלי כג, ה).

פרק

בלא ספק הכסיל הוא חמור בדבר לימוד לקח. אדונך קרא לך, והתרחקת. וקרא לך בוראך, ועשית את עצמך כעיוור. [ב2] והזמינך מי שחשפך, ונבערת: הלא הוא אביך קניך הוא עושך ויכונניך (דברים לב, ו). זכור ימות [עולם] (שם ז).

9 אלסמאע: אולי הכוונה למונח טכני המציין את הטקס הצופי הטיפוסי שיסודו הוא שמיעת מוסיקה רוחנית.

10 על מושג זה במיסטיקה היהודית, השווה: ג' שלום, 'לבוש הנשמות וחלוקא דרבנן', תרביץ, כד (תשט"ו), עמ' 290-306.

11 כינוי לנשמה.

פצל

אדאך בך ומנך ואטֶהר פיך ומנך פאלי מתי הָא אלתגאפל ותצאם אלתצאמם. עד מתי עצל תשכב מעט שנות מעט תנומות מעט חבוק ידים לשכב (משלי ו, ט-י). וינקטע אלעמר בלא פצילה לא כלקיה ולא נטקיה.

פצל

תשמר אלאן וכד פי תחציל אלפצילה אלתי אנת בהא אנסאן. ואעלם אן אללה הו אלחק וצחח נסבך אלי מולאך אלדי הו אצל [...]¹² מה בה. פקד גֶרְכֶם איהא אלאכֹואן נסב [...] אכם, ואלאולי בדאך ליס אלא מולאכם: בנים [אתם] ליי אלהיכם (דברים יד, א). ואתם הדבקים ביי אלהיכם חיים כלכם היום (שם ד, ד).

פצל

יא הָא אסלב גֹוהריתך מן ערציתך ואקרא נקשתך מן חקיקתך. אם תשתגל [...] לא [...] וללכפר תהיא פאי עז במא תבדל אל[לי]ל ואלנה[אר], ואי שרף במא לא תבת, לאנה עלי חאל[...]. סאה [...] אלאואן תתגיר [...] כל מכאן תתבדל הי לתבדל[...]. אלשרור ופיהא אצנאף מן אלגדור.

פצל

איךך איהא אלחריץ עלי אלתמאם אנך אגיד אלגיד פלא חמלת ולידה אלקדס לתעוד אלי עאלמהא. תיקן אנה לא ירצו אללה עמלא לגירה¹³ [צא] פיה נציב. פאהגר מא יהגרך קבל אן יהגרך. ואעלם לו כאן ללדניא ענד אללה ולו מחל בעוצה למא סקי כאפרא מנהא שרבה מא.

פצל

ויחך איהא אלמגדור טלבך אלגמאל פהרבת מנה, וטלבת קביחא פהרב מנך. פלא אנתבהת קבל אן יפותך מא פר מנך ומא פררת מנה. פמא אגלי עמא ישתרי באלחיאה לקד גנא אלחביב פאין אלואגדון היהאת היהאת. לא יהתדי אלי אלנור אלא אלנור. ונעם קול מן קאל לא תטהר אלצורה אלפרדאניה אלא פי מראת פרדאניה כקול אלנבי ע' ס': באורך נראה אור (תהלים לו, י).

12 יש כאן קיפול בדף המסתיר את הכתב.

13 המשך העניין אינו ברור וייתכן שחסר כאן עמוד או כמה עמודים.

פרק

נזקך בך וממך והופיע בך וממך. על כן עד מתי הרשלנות הזאת בעשות עצמך כחרש? עד מתי עצל תשכב מעט שנות מעט תנומות מעט חבוק ידים לשכב (משלי ו, ט-י). ויחדלו החיים בלי מידות לא מוסריות ולא שכליות.

פרק

הכון עתה והחל בהשגת המעלה שבגללה הנך אדם. ודע שהאל הוא האמת. ובחון ייחוסך אל אדונך אשר הוא שורש [.....] בה. הוי אחי כבר הביא אתכם הייחוס [.....] והראוי לזה אינו אלא אדונכם: בנים [אתם] ליי אלהיכם (דברים יד, א). ואתם הדבקים ביי אלהיכם חיים כלכם היום (דברים ד, ד).

פרק

הוי אתה הוי שולל את עצמותך ממקריותך וקרא קישוטך ממהותך. אם תעסוק לא [.....] ... [לכפירה התכונן. ואיזה כוח במה יתחלפו הלילה והיום ואיזה כבוד במה שאינו יציב, כי הוא במצב [.....] הזמנים מתחלפים [.....] כל מקום מתחלף בגלל התחלפות [.....] ... [הרשעים ובהם מיני בגידה.

פרק

חזק אתה הנזהר על השלמות. הנך משובח. לא נולדה בת הקדושה על מנת שתשוב אל עולמה. הווי בטוח שלא ירצה לאל מעשה לזולתו שיש לו חלק בו. [3א] ועזוב מה יעזבך קודם שיעזבך. ודע שאם היה לעולם אצל האל אפילו מקומו של יתוש, לא היה משקה ממנו לכופר שתיית טיפה כלשהי.

פרק

אוי לך המפותה היופי חיפש אותך וברחת ממנו, וחיפשת את העוול וברח ממך. ולא התעוררת קודם שנפלט ממך מה שכבר נס ממך ומה שנסת ממנו. אין יקר יותר ממה שנקנה על ידי החיים. הרי הידיד יקר והיכן האוהבים? אמנם כן, לא יודרך אל האור אלא האור. ומה ינעמו דברי האומר: הצורה היחידית אינה מופיעה אלא במראה היחידיות,¹⁴ כמאמר הנביא ע"ה: באורך נראה אור (תהלים לו, י).

14 בערבית: לא תטהר אלצורה אלפרדאניה אלא במראה אלפרדאניה. מושג הפרדאניה של האל, כלומר פרטיותו הנובעת מייחודיותו, קדום בצופיות וכבר נמצא אצל אלגנדי (נפטר 910). גרסת האמרה הנמצאת

פצל

אבך גמא יא הדא אספך בלה. מן אבטאך ען אחאזה (?) נציבך ומהאך פי מהאבט שקותן כנו לך אלפוז ואנת סאה. דְכָר לך אלדְכֵאִיר ואנת לאה. הו קול' ע'ס': מה רב טובך אשר [צפנת] (תהלים לא, כ). כל דְלַךְ ליערפך אנמא מן שי תתרכה פי הדא אלעאלם אלספלי לאגלה תע' ובסבב מחבתה וטלב מערפתה ואגלאל עטמה בהאה אלא ויגעל עוץ כל מא הו פי גאיה אלכתאפה מא הו פי גאיה אללטאפה כאל...לם [...] בין אלף קנטאר מן אלנחאס ובין אלף אלאף קנטאר מן אלדהב ואלזמרד אלא כְצַר ואליאקות אלאחמר. תחת הנחושת אביא זהב (ישעיהו ס, יז). פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל וכו' (שם סא, ג).

פצל

[33] פכס תסחב הדא אלדיל אלמגדור עלי אלגדור. כלי גרתך אלטוילה וגפלתך אלמדידה. אמא תרי לטפה בך וראפתה עליך. געל קלבך חרמא לסרירתה, ונפסך קצדא לודיעתה, ולבך צנדוקא לדְכֵיִרתה, ודאתך דלילא עלי איתה, ועקלך טלועא עלי מראקבתה, ובניתך שאהדה בחכמתה. ואראך אלשאהד לתשהד אלגאיב בדלאלתה, וגעלך רקיבא עלי נפסך ואנת לא תשער, וגעלך אלשאהד עליך ואנת לא תדכר. פיא (!) ללעגב כיף אכפאך פיך תם אטהרך לך, תם טואך ענך וסתרך עליך יעאתבך ואנת דאהל, ותלוח לך אלשאהדה ואנת גאפל, ואלאעתיבאר ייקטך ואנת גאהל. לאן אנת אלא בלא עלי נפסך, וחגאב בין רוחך ואנסך, וגים כתיף בין קמרך ושמשך. אסתדרך אמרך מא דאם פי אלומר מהלה, ופי אלחאל פסחה, ופי אלגד מתנפס, ופי אלזמאן מקתבס, ופי אלזאד בלאג, [ופי] אלקבול מזאג. תאמל קול' תע': דרשו יי' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב יעזוב רשע דרכו און מחשבותיו (ישעיהו נה, ו).

פרק

הוי אתה בכה בכי רב ושפוך דמעות שלישי. מי איחר אותך מ[נטילת] חלקך ומה הטיילך בתהומות צרתך? הטמין בעבורך הישועה ואינך שם לב, וצפן בשבילך האוצרות ואתה מסיח את דעתך, כמו שאמר [דוד] ע"ה: מה רב טובך אשר [צפנת] [תהלים לא, כ]. כל זה כדי להודיע לך שאין דבר שאתה נוטש בעולם השפל הזה למען האל יתעלה, ולשם אהבתו ודרישת ידיעתו, ולהדר גדלות זיוו, אלא יביא תמורת כל מה שהוא בתכלית הגסות כל מה שהוא בתכלית העדינות כשם [...] בין אלף שקל מן הנחושת ובין אלף אלפי שקלים של זהב וברקת ירוקה וספיר אדום. תחת הנחושת אביא זהב (ישעיהו ס, יז). פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל וכו' (שם סא, ג).

פרק

[ב3] עד מתי תסחוב את השובל הנאה בתוך הבגידה? הנח את אדישותך הממושכת ואת רשלנותך הארוכה. כלום אינך רואה את חסדו כלפיך ואת חמלתו עליך? הוא יעד את לבבך היכל לסודו,¹⁵ ונפשך אווה לפיקדונו, וקרבת תיבה לאוצרו, ועצמותך אות לפלאו, ושכלך ידיעה על השגחתו, ותשתיתך עדות לחכמתו,¹⁶ והראה לך הנגלה בכדי שתראה את הנסתר ברמיזתו. ושם אותך שומר על נפשך, ואינך מרגיש, ומינה אותך עד על עצמך, ואינך זוכר. מה נפלא איך החביאך בתוכך ואז גילה אותך לנפשך, ואז הצפינך מעצמך ואז הסתירך מפניך. הוכיח אותך ואתה פזיז, והעדות גלויה לפניך, ואתה אדיש, וההתבוננות מעירה אותך, ואתה בער. כי אינך אלא ריקבון על נפשך, ומסך בין רוחך לקרבתך, וענן עבה בין ירחך לשמשך. תקן את עניינך כל עוד יש בדבר הרף, ויש במצב הרווחה. ולמאמץ שאף, ומן הזמן השכל, ומן הצידה הסתפק ומן ההצלחה איזון. והתבונן במאמרו יתעלה: דרשו יי בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב יעזוב רשע דרכו און מחשבותיו (ישעיהו נה, ו).

כאן שנויה בספר רקים אלקדס, חיבור מוסלמי בלתי מזוהה בעל אופי אשראקי, השמור בתעתיק עברי בכתב יד יחיד בעולם: פירקוביץ עברית-ערבית I:2003, דף 21. משום מה ו' לבדב טוען, בלי הצדקה, שמחברו הוא עבד אלקאדר אלג'לי. ראה רשימתו: V. Lebedev, *Arabskie sochinenija v evrejskoj grafike*, Leningrad 1987, p. 20, n. 31. וראה ספרנו (לעיל, הערה 1), עמ' 43. נדמה לי שיש לאחר את תאריך הקולופון (1137) המופיע בחלק אחר של החיבור, I:2219, דף 24.

15 כינוי לנשמה.

16 כבר במסורת הפילוסופית הרכב גוף האדם מורה על חכמת הבורא. השווה: רסאיל אכואן אלצפא, ב, מהדורת בירות 1957, עמ' 152.

פצל

יא מעאשר אלאכואן אצרפו המום אלחאדתאת ברמיא אלאזל. פיא פרחא אלקלוב בדכר אלקיום בדאתה פאן אליה נאיה אלרגוב. ואעלם אנך אן בעדת ען אללה בעדת ען אלחיאה מן היבה חצור סכאתה [א4] אללה פקד ודעת כצאיץ אנסאניתך. אן מלכתה קיאדך, מלכך מראדך: גל על ייי דרכך (תהלים לז, ה).

פצל

יא איהא אלמדעי מחבה אללה אן מגאלאתך פי מחבה אללה ולו כמחבה אלחיואן בעץ לבעץ. לו צדקת פימא תדעיה לנסית אלעואקב. פמן צדק פי מחבתה לם יגזע מן אלבלא. פאן אלבלא סראטא ללה עליה עברת קואפל אלאגיאל, ומן סלט וגד עליה אתארהם.

פצל

יא הודא אול אלבגיה אכר אלדרך ואכר אלדרך אול אלבגיה. פלא תטרד אלשאהד אלמחסוס עלי אלגאיב אלמעקול. ואדא אפתנך אלסר אלאלאהי פתלקה באלתסלים. תמים תהיה עם ייי אלהיך (דברים יח, יג). ואדא אסתעגמת אלטואהר פאידיהא בשהאדה אלבוואטן. ולו כאלפת אלמחסוס ואדא אצלתיך אלדלאיל, פאהתדי באלבדיהה. ואדא טננת אלוצול פכן עלי חדר מן אלמוצול קאלו עס: אל תאמן בעצמך [עד יום מותך] (אבות ב, ה). וסלם תסלים אולו אלחגי וארצא בכל מא תצנע וגה מולאך וראקבה עלי למחאת אלעיון וכאפאיתא] אלנפוס מן חית לא יכפין עליה כאפאיתא: אם יסתר [איש] במסתרים ואני לא אראנו נאם ייי (ירמיהו כג, כד)

פצל

כלי אלמקאם באוטאן אלטואגית, וסאפר מעני אלי אלוטן אלקדים, וצף סרירתך, ואכלץ עקידתך [ב4] לעברך בברית ייי אלהיך (דברים כט, יא). ולתתך עליון (שם כו, יט). ואבדל אלרוח ואלמאל. מן ערף מא יטלב האן עליה מא יבדל פאלדיואן,¹⁷ ואללה, מנשוור, ואלנאטור חאטר, ואלמשרף עניף, ואלקלם גאר, כמא קאלו עס: והחנוני מקיף, והפנסק פתוחה, והיד כותבת, וכל הרוצה ללות בא ולוה, לטול בא ונוטל, והגבאים מחזרין תמיד, והדין דין אמת, והכל מתוקן לסעודה (אבות ג, טו).

פרק

הוי חבורת האחים דחו דאגות ה[הוה] (?) [[בחצי הנצח. מה ישמחו הלבבות בהיזכרם בקיים בעצמותו.¹⁸ אכן אליו נוטות התשוקות. ודע שאם תרחק מן האל, התרחקת מן החיים מתוך פחד שתחול שתיקת [א4] האל. אם כן נטשת סגולות אנושיותך. אם תמסור לו גורלך, הוא ימסור לך מבוקשך: גל על יי דרכך (תהלים לז, ה).

פרק

הו אתה השואף לאהבת האל מעגליך הם באהבת האל, ואפילו אם היא כאהבת בעלי חיים אחד לשני. אם היית נאמן בשאיפתך אז היית שוכח את התוצאות כי הנאמן באהבתו לא יצטער מן הייסורים כי הייסורים הם דרך אל האל שעברו עליה שיירות הדורות ומי שגובר ימצא עליה את עקבותיהם.

פרק

הוי אתה תחילת הרצון היא סוף ההשגה, וסוף ההשגה הוא תחילת הרצון.¹⁹ ואל תדחה את הנוכח המוחש מפני הנעדר המושכל. ואם יפתה אותך הסוד האלהי פגשהו בהתמסרות: תמים תהיה עם יי אלהיך (דברים יח, יג). ואם תסתתם החיצוניות היעזר על ידי עדות הפנימיות חרף ניגודה למוחש. ואם יתעוך המורים, ידריךך הניחוש. ואם דמית שהגעת אל התכלית, היזהר מן המדריך. ואמרו ז"ל: אל תאמן בעצמך [עד יום מותך] (אבות ב, ה). והתמסר בהתמסרות בעלי השכל וחלה פני אדונך בכל אשר תעשה, ועקוב אחריו בהרפי העיניים וסתרי הנפשות כי אין נעלמות ממנו נסתרות: אם יסתר [איש] במסתרים ואני לא אראנו נאם יי (ירמיהו כג, כד).

פרק

עזוב הישיבה בארצות האלילים וסע בדמיון אל הארץ הקדמונה. וטהר את פנימותך, וזכך את אמונתך [ב4] לעברך בברית יי אלהיך (דברים כט, יא). ולתתך עליון (שם כו, יט). והתאמץ בנפשך ובמאדך. על היודע מה שהוא מבקש ייקל המאמץ. חי האלוהים, הפנקס פרוש, והפקיד מקפיד, והפקח תקיף, והקולמוס רץ, כמו שאמרו ז"ל: והחנוני מקיף, והפנקס פתוחה, והיד כותבת, וכל הרוצה ללוות בא ולוה, לטול בא ונוטל, והגבאים מחזרין תמיד, והדין דין אמת, והכל מתוקן לסעודה (אבות ג, טו).

18 כינוי לאל.

19 על אַמְרָה זו, ראה: S.M. Stern, 'The First in Thought is the Last in Action', *JSS*, 7 (1962), pp. 234–252.

פכיף דארת אלחאל פלא מכלץ לנא מן אקפאץ אלטביעה אלחיואניה אלא באלצדק אלבאלג. ואלאלתדאד במדלול חכמה אלמעקול אשד מן אלאלתדאד בלדה אלמחסוס, בל ולא פכאך לארקאבנא מן אקפאל אלהיולי אלמטלמה סוי אלתגרד ללה וכדמה אוליאה, ולא אטלאק לנא מן אלוותאק אלא במערפתה, ול[א תכו]ן חריה לעבודיתנא אלא עבאדתה תע' כמא ערפנאך אן אלעשר דברות הי אצל כל טריק אלי אללה. וכל דרכיה דרכי נועם וג' (משלי ג, יז). עץ חיים הי [!] למחזיקים בה (שם יח).

פצל

יא איהא אלחקיק בהדא אלטריק תיקן אן לא כאן ללנפוס אלא אלנטר אלי בהא אללה. ובעדאלה פק[...] [ורה]נהא אלתמין. לאן מן אחב נפסה אמאתהא תוהב לה אלחיאה: יקר בעיני ייי המותה לחסידי (תהלים קטז, טו). ולא תרץ באלוהם דון אלברהאן [א5] אשרי אנוש יעשה זאת (ישעיהו נו, ב). [זאת] נחלת עבדי ייי וצדקתם וכו' (שם נד, יז).

פצל

אין אלצאדקין פי אלדעוי. אין אלשוק באלחקיקה נעשה מעשה זמרי בן סלוא ונבקש שכר פנחס. הדא הו אלגהל אלמצאעף וטלב אלסעאדה מן גיר אבואב אלטלב: על כן רחק משפט ממנו ולא תשיגנו צדקה (ישעיהו נט, ט). הדא הו אלדי תואעד בה אלמערצין ען מחבתה ועבאדתה: והייתה משוגע ממראה עיניך (דברים כח, לד). ודאבון נפש (שם סה). ומן הדה אפעאלה פכיף יתעגב מן עמוס אלגהל ובעד אלוחי ואלכמאל. עדם אלפצאיל הו אלחגאב אלצאד, וארתכאב אלמעאצי הו אלמאנע אלצאד: מידכם היתה זאת לכם (מלאכי א, ט). ותהי האמת נעדרת (ישעיהו נט, טו). כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם (שם ב). פתאמל הדה אלנצוץ וגראבתהא פי אלכבאר ען שמול אלגהל ואסבאבה. ללה דרה מן נבי מא אפצחה ומא אערפה באחואל אלווד ומא אבלג נבותה. ויחכם מעאשר אלגהאל בסדא אלאעואץ עמן לא חיאה לכם אלאפה כסדא אלמזג מן מסכר אלגהל ושראב אלגי. קד דבחתכם כנאגר אלמטאמע פי עין אלחנאגר, ואגרא דמא אלבאבכם סיוף אלרדאיל ואלק[באי]ח חתי תנצרת תלך אלקראץ אלגראית. הדא מעני הו קו' תע': ואתם עוזבי ייי השכחים את הר קדשי [העורכים] לגד שלחן והממלאים למני ממסך. ומניתי אתכם לחרב וכלכם לטבח תכרעו יען [ב5] קראתי ולא עניתם, דברתי ולא שמעתם, ותעשו הרע בעיני ובאשר לא חפצתי בחרתם. [לכן] כה אמר ייי אלהים הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו. הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו. והנה עבדי ישמחו ואתם תבושו. הנה עבדי ירנו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לב (ישעיהו סה, יא-יד). תאמל

איך נמשך המצב ואין לנו הצלה ממאסר הטבע הבהמי אלא בכנות שלמה. וקשה ההנאה בהוראת חכמת המושכל מההנאה מתענוגי המוחש. אכן אין פריקה מעול החומר המאפיל מעל צוארנו אלא בהתמסרות לאל ושימוש צדיקיו. ואין לנו שחרור מן החבלים אלא בידיעתו. ואין לנו חרות לשעבודנו אלא בעבודתו יתעלה כמו שהודענו לך ששירת הדברות הן יסוד כל דרך אל האל: וכל דרכיה דרכי נועם וג' (משלי ג, יז). עץ חיים הי' [!]
למחזיקים בה (שם יח).

פרק

הוי אתה הראוי לדרך זו הוי בטוח שאין לנפשות אלא הציפייה לזוהר האל וביושר ה[...]
ובערבוננו היקר. כי אוהב נפשו ממית אותה וינתנו לו החיים: יקר בעיני ייי המותה
לחסידי (תהלים קטז, טו). ואל תסתפק בדמיון בלי הוכחה: [5א] אשרי אנוש יעשה זאת
(ישעיהו נ, ב). [זאת] נחלת עבדי ייי וצדקתם וכו' (ישעיהו נד, יז).

פרק

איה הנאמנים בהצרה? ואיה התשוקה באמת? נעשה מעשה זמרי בן סלוא ונבקש שכר
פנחס (במדבר כה). זוהי סכלות כפולה ודרישת האושר שלא משערי הדרישה: על כן רחק
משפט ממנו ולא תשיגנו צדקה (ישעיהו נט, ט). זהו המובטח לסוטים מאהבתו ומעבודתו:
והייתה משוגע ממראה עיניך (דברים כח, לד). ודאבון נפש (שם סה). ומי שכך מעשיו
איך יתפלא מהתרחבות הסכלות, וריחוק ההשראה והשלמות. העדר המידות הוא המסך
המעכב ופשע המרי הוא המכשול המנגד: מידכם היתה זאת לכם (מלאכי א, ט). ותהי
האמת נעדרת (ישעיהו נט, טו). כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם (שם
ב). התבונן אפוא בפסוקים הללו והפלאתם בהכרזת התפשטות הכסל וגורמיו. מה גדול
נביא זה! איזו מליצה! מה גדולה חכמתו בענייני המציאות ומה צחה נבואתו! ודן עדת
הכסילים כתריס תמורת מי שאין לו חיים. לכם הצרה היא כתריס המזיגה משכרות הכסל
ושכר הטעות. כבר שחטוכם פגיוני החימוד בעצם הגרונות, וחברות החסרונות והרעות
שפכו דמי לבבכם עד שגברו הפצעים על אותם הנשמדים, וזהו עניין מה שנאמר: ואתם
עוזבי ייי השכחים את הר קדשי [העורכים] לגד שלחן והממלאים למני ממסך. ומניתי
אתכם לחרב וכלכם לטבח תכרעו יען [5ב] קראתי ולא עניתם, דברתי ולא שמעתם,
ותעשו הרע בעיני ובאשר לא חפצתי בחרתם. [לכן] כה אמר ייי אלהים הנה עבדי יאכלו
ואתם תרעבו. הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו. והנה עבדי ישמחו ואתם תבושו. הנה עבדי
ירנו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לב (ישעיהו סה, יא-יז). התבונן כמה נפלאות יש

כס פי הדה אלנצוץ מן אלגראיב. למא כאנת אלסעאדה כמאל אלפצאיל ואלחכס, וסרור אלנפוס אלחכימה בעלמהא ואלקרר באללה ואלסרור אלמתזאיד, כאנת אלשקאווה מקאבלתה אי כמאל אלרדאיל. ואלגהל אלמתמכן באלתרכיב ואלכארטה(?) אללאזמה להא, מתל תע' אלסעאדאת בכמסה אלצנאף מן אלמתעה והי אכילה, ושתיה, וטוב לב, ושמחה, ורנון. מתל אלשקאווה באצדאד תלך והי אלצמא, ואלרעב, ואלבושה, וכאב, ושבר רוח, וצעקה. פהדא הו אלדי אשאר אליה תע': הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו (ישעיהו סה, יג).

פצל

תאמל מעאשר אלמעאצו[ן] ען אללה מא לכס בעד אלאתקאל מן הדה אלדניא. ואנטרו מא תואעד אללה בה אלגהאל חית קאל: פן יש בכס איש או אשה אשר לבבו פונה היום (דברים כט, יז) עבארה ען אלעראץ ענה תע' מן מחבתה ומערפתה: והיה בש[מעו] את דברי האלה [הזאת וגו']. גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגו' (שם כב) לא יאבה יי סלח לו וכו' (שם יט). והבדילו יי לרעה מכל שבטי ישראל (שם כ). תאמל אנה חית סאל אלסאיל מא [א6] אלעלה להדה אלשדאיד אללאחקה באלגהאל, אתי אלגואב: על אשר עזבו את ברית יי אלהי אבותם (שם כד). על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה (שם לא, יז). ואנכי הסתיר אסתיר את פני מהם (שם יח). וגעל אעטם עלל ללרעות וללצרות עלי אלקבאיח אלרדיה: כי פנה אל אלהים אחרים (שם לא, כ) הו אלעראץ. גזא ועזבני (שם טז): ועזבתים (שם יז). וגזא: והפר (שם טז): ואנכי הסתיר אסתיר (שם יח). פאנטר כס וגד (?) אלעראץ ענה ואלטלב ללרדאיל: ומצאוהו רעות רבות וצרות (שם יז). וגזא: וישמן ישורון ויבעט (שם לב, טו). כי אש קדחה באפי (שם כב). וגזא: ויטש, וינבל (שם טו). בגוי נבל (שם כא). וגזא: הם קנאוני בלא אל [כעסוני] (דברים לב, כא). ואני אקניאם בלא עם (שם כא) מדה כנגד מדה: כי פעל אדם ישלם לו (איוב לד, יא).

ואדא תאמל אלמתאמל סאיר אלנצוץ אלנבויה פאלי הדה אלמעאני אשאר, וכדלך אלי מערפתה תע' קרעו, ובאלשקאווה אלטביעיה אעני אלתי געלהא אללה פי טביעה אלוגוד חדרת. תאמל קו' תע': ובקשתם משם את יי אלהיך ומצאת (דברים ד, כט). וגא דוד במתלה אם תדרשנו ימצא לך (דברי הימים א' כח, ט). [וגא] ישעיה עס" בקו': כי לא עם בינות (ישעיהו כז, יא) באזא קו': [כי גוי] אבד עצות המה (דברים לב, כח). וגא באזא: במרמה מאנו דעת אותי (ירמיהו ט, ה). וגא באזא: כי דור תהפכות (דברים לב, כ) והפכתם את דברי אלהים חיים (ירמיהו כג, לו) [וגא באזא] מה עשה יוי אלהינו לנו את כל אלה ואמרת אליהם כאשר עזבתם אותי ותעבדו אלהי נכר בארצכם (ירמיהו ה, יט). וגא באזא:

בפסוקים האלה. מכיוון שהשכר הוא שלמות המידות והמדעים, ושמחת הנפשות החכמות היא בידיעתן וב[קרבתן] לאל והעונג הממושך, אדרבה, היה העונש מנוגד לכך, כלומר שלמות החסרונות, והבורות הקבועה בתכונה והאסונות הנובעים ממנה. דימה האל את [מעלות] השכר בחמישה סוגי הנאה והם אכילה, ושתייה, וטוב לב, ושמחה, ורינון. ודימה את העונש בהפכם והם הצמא, והרעב, והבושה, והכאב, ושבר רוח, וצעקה. וזה מה שרמז אליו [האל] יתעלה: הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו (ישעיהו סה, יג).

פרק

התבוננו עדת הפושעים לאל מה יהיה לכם אחר ההליכה מן העולם הזה? וראו מה הבטיח האל לכסילים כאשר אמר: פן יש בכם איש או אשה אשר לבבו פונה היום (דברים כט, יז) כביטוי לעזיבת האל יתעלה, ואת אהבתו וידיעתו: והיה בש[מעו] את דברי האלה [הזאת וג']. גפרית ומלח שרפה כל ארצה וג' (שם כב) לא יאבה יי סלח לו וכו' (שם יט). והבדילו יי לרעה מכל שבטי ישראל (שם כ). התבונן כאשר שאל השואל מה [א6] הסיבה לפורענויות האלה הפוקדות את הכסילים, באה התשובה: על אשר עזבו את ברית יי אלהי אבותם (שם כד). על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה (שם לא, יז). ואנכי הסתיר אסתיר את פני מהם (שם יח). ורע הסיבות לרעות ולצרות ייחס לעבירות המושחתות: כי פנה אל אלהים אחרים (שם לא, כ) היא הפשיעה. והעונש של: ועזבני (שם טז) הוא: ועזבתים (שם יז). והעונש של: והפר (שם טז) הוא: ואנכי הסתיר אסתיר (שם יח). הסתכל כמה אירע (?) לו בגלל עזיבתו אותו ורדיפתו אחרי העבירות: ומצאוהו רעות רבות וצרות (שם יז). והעונש של: וישמן ישורון ויבעט (שם לב, טו) הוא: כי אש קדחה באפי (שם כב). והעונש של: ויטש, וינבל (שם טו) הוא: בגוי נבל (שם כא). והעונש של: הם קנאוני בלא אל [כעסוני] (דברים לב, כא) הוא: ואני אקניאם בלא עם (שם כא). מידה כנגד מידה: כי פעל אדם ישלם לו (איוב לד, יא).

ואם יתבונן המתבונן את שאר פסוקי הנבואה הרי הם רומזים אל אותם העניינים, ומוכיחים על אודות ידיעתו יתעלה ומזהירים על האסונות הטבעיים, כלומר, אותם אשר מביא האל בטבע המציאות. התבונן מאמרו יתעלה: ובקשתם משם את יי אלהיך ומצאת (דברים ד, כט). ודוד הביא דוגמתו: אם תדרשנו ימצא לך (דברי הימים א' כח, ט). [וכמו כן] ישעיה ע"ה בפסוק: כי לא עם בינות (ישעיהו כז, יא) וכנגד מאמרו: [כי גוי] אבד עצות (דברים לב, כח) בא: במרמה מאנו דעת אותי (ירמיהו ט, ה). וכנגד הפסוק: כי דור תהפכות (דברים לב, כ) [באים הפסוקים]: והפכתם את דברי אלהים חיים (ירמיהו כג, לו), מה עשה וי אלהינו לנו את כל אלה ואמרת אליהם כאשר עזבתם אותי ותעבדו אלהי נכר

ועבדת שם [ב6] את אויביך (דברים כח, מח). כן תעבדו זרים בארץ לא לכם (ירמיהו ה, יט). וגא באזא: עם נבל ולא חכם (דברים לב, ו). עם סכל ואין לב עינים להם ולא יראו (ירמיהו ה, כא).

פצל

פִּכְדֹּ הַדָּהּ אֲלִמְעָאֲנִי פִּמָּא אֲגַל בִּיאֲנָהּ עֵנַד דְּוִי אֲלִפְהִם אֲדָא הִי אֲדִלְלִיל עֲלִי אֲן אֱלֹהָ תֵעִי וְאֲחַד וְהוּוּ אֲלִמְכָאֲטַב [אלין] אֲלֵאֲנִבִּיא. וְאֲלֵאֲסִתְעַדְאֲדָאֵת מְכַתְּלִפָּה וְאֲן אֲכַתְּלֵף אֲלִקְרַב פִּי מֵרָאֲתַב אֲלִנְבוּהָ וְאֲלִבְעֵד, פִּמָּא אֲכַתְּלֵף אֲלִכְטָאֲב וְלֹא אֲלִמְנֵאֲגָאֵה. וְלִכְּן אֲלִשְׂרָף לִלְאֲקֵדֵס בְּלֹא רִיב אֲב לִחְכָּמִים וְרֵאֲשׁ לְנִבִּיאִים. וְחִית כֹּאֲנַת נְבוּתָהּ אֲקֵדֵס אֲלִנְבוּאֵת אֲלִכֵּאֲמֵלָה וְהִי אֲלִגָּאִיָּה אֲלִקְצוּי אֲלִדְאֵעִיָּה אֲלִי סִיד אֲלִסֵּאֲדָאֵת וְרַב אֲלֵאֲרַבָּא גַל תְּנֵאוּהָ הוּוּ אֱלֹהִים אֲיִן עוּד מִלְּבָדוּ (דברים ד, לה). וְכֹאֲנַת אֲסֵלֵם אֲלִתְסֵאֲלִיךְ וְהִי גֵאִיָּה אֲלִבְלוּג פִּי כִּמְאֵל אֲלִעֵקֵל וְאֲלִעֵמֵר, וְגַב בִּאֲלִצְרוּרָה אֲלֹא תִנְתַּקֵּן אֲבֵדָא וְאֲן יִדְעוּן אֲלֵאֲנִבִּיא כֵּלְהִם אֲלִכְלֵק אֲלִיָּהָ: זְכֹרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדִי (מלאכי ג, כב). וְיֵאֵל לִית שְׁעֵרִי בֵּאִי שִׁי יֵאֲתִי אֲלֵאֲתוֹן מִן אֲלֵאֲנִבִּיא וּמָא אֲתָא בְּהָ אֲתָא ע"ס בִּיחַדָּה תֵעִי פִי קו' אֲנִכִי יִי אֲלֵהִיךְ (שמות כ, ב) וְאֲנָה אֵהֵל לִלְעֵבָאֲדָה וְלֹא יִגְזוּ אֲלֵאֲעֵרָאֲן עֵנָה וְלֹא עֵבָאֲדָה גִירָה פִי מִצְמוֹן: לֹא יִהִי לְךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים (שם). וְאֲמָא בִּאֲגֵלָּאֵהָ תֵעִי פִּי מִצְמוֹן לֹא תִשָּׂא (שם). [וְאֵמָ] בְּטֵהָרָה אֲלֵאֲכֵלָאֵק [פ] פִּי מִצְמוֹן: לֹא תִרְצַח [וְלֹא תִנָּאֵף. א] לֵאֲסִתְדִלָּל עֲלֵיָהָ תֵעִי פִי מִצְמוֹן: שְׁמוֹר וְזָכוֹר פִּאִי שִׁי תְכוּן אֲלִנְבוּהָ אֲלֵאֲתִיָּה [7א] חֲתִי תִגְבַּךְ שְׁרִיעֵתָה.

פצל

יֵאֵ מֵעֵאֲשֵׁר אֲלִחְכָּמָא וְאֲלִנְטָאֵר אִי חִיוֵאֲן גֵּלִיטְ אֲלִכְלֵק אֲו רִדִּיָּה מָא מִנְעֵנָא עֵן אֲכֵלָהָ: לֹא תֵאֲכַל כָּל תוֹעֵבָה (דברים יד, ג). וְזֵה לָכֵם הִטְמָא בְּשֵׂרְךְ וְגו' (ויקרא יא, כט), וְאִי וְקַת מֵעַתְדֵל מָא גַעֵל לִנָּא פִיָּה עִידָא לְנִגְתָּמֵע פִיָּה עֲלִי אֲלִפְצָאִיל, וְאִי בְּרָהָה מָא גַעֵל לִנָּא פִיָּהָ תִנְבִּיאָה: עֵמִי מָה עֵשִׂיתִי לְךְ (מיכה ו, ג). מָה מִצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עוֹל כִּי רַחֲקוּ (מעלי) (ירמיהו ב, ה), כָּל סֵאֵר פִּפִּי אֲמֵר נְבוּתָהּ סֵאֵר, וְכָל מִתְשֵׁבָה פִּאֲלִי אֲלִתְשֵׁבָה בְּחִכְמָתָהּ אֲשֵׁתָאֵק וּבְכִלְמָאֲתָהּ יִרְגוּ אֲלוֹצוֹל אֲלִי סֵעָאֲדָה אֲלֵאֲבָד, לִם יִבֵּק לִלְק[אב]ל מָא [יִקְבֵּל] וְלֹא לִלְמִתְנִבִּי מָא יִתְנִבִּי: וְלֹא קִם נְבִיא עוּד בִּישְׂרָאֵל כִּמְשָׁה אֲשֵׁר יִדְעוּ וְגו' (דברים לד, י). קֵד שִׁהַדַּת מִרְתַּבְתָּהּ לְעִלוּהָ מִן דָּאֲתָהָּ וּמִן אֲפֵעָאֲלָהָ אֲלִדִּינִיָּה וְאֲלִדְנִוִּיָּה. וְלֹא רִיב אֲנָה

בארצכם (ירמיהו ה, יט). וכנגד הפסוק: ועבדת שם [ב6] את אויביך (דברים כח, מח) בא הפסוק: כן תעבדו זרים בארץ לא לכם (ירמיהו ה, יט). וכנגד: עם נבל ולא חכם (דברים לב, ו) בא הפסוק: עם סכל ואין לב עינים להם ולא יראו (ירמיהו ה, כא).

פרק

קח העניינים האלה ומה נעלה פירושהם אצל יודעי בינה כי הוראתם מורה על כי האל יתעלה אחד והוא המדבר [אל] הנביאים והתכוננויות שונות. ואם הקרבה והריחוק משתנים במעלות הנבואה, אין הדיבור משתנה ולא שיחות סוד. אם כי היתרון שייך, ללא ספק, לקדוש ביותר, אב לחכמים וראש לנביאים. ומפני שנבואתו הייתה הקדושה שבנבואות השלמות, והיא התכלית הקיצונית הקוראת אל אדון האדונים וריבון הריבונים, ישתבח שמו, הוא אלוהי האלוהים אין עוד מלבדו (דברים ד, לה). והיותה המושלמת שבהדרכות²⁰ ותכלית ההשגה בשלמות השכל והחיים, נתחייב בהכרח שלעולם לא תופר ושכל הנביאים יזמינו אליה הבריות. זכרו תורת משה עבדי (מלאכי ג, כב). וידוע שבין כל מה שהביאו הנביאים והביא משה באחדות האל יתעלה, כמו שנאמר: אנכי יי אלהיך (שמות כ, ב) וכי העבודה נאותה לו ואינו מותר לסור ממנו לעבוד זולתו כמשמע מן הפסוק: לא יהיה לך אלהים אחרים (שם). או בהערצת האל יתעלה, כמשמע מן הפסוק: לא תשא (שם) או [.....] בתיקון המידות, כמשמע מן הפסוק: לא תרצח (שם), [ולא תנאף] (שם) ולהוכחת מציאותו יתעלה, כמשמע מן הפסוקים: שמור. וזכור (שם). ובאיזה דבר תבוא הנבואה העתידה [א7] כדי שתורתו תדבר תוכחות.

פרק

הוי עדת החכמים והמשכילים נאסרה עלינו אכילת כל בעל חי גס הטבע או בעל מגרעת כל שהיא: לא תאכל כל תועבה (דברים יד, ג). וזה לכם הטמא בשרץ וגו' (ויקרא יא, כט). וכל תקופה שבה נקבע לנו מועד להתאסף בו בהנהגות טובות, וכל עת שהביא לנו בה אזהרה: עמי מה עשיתי לך (מיכה ו, ג). מה מצאו אבותיכם בי עול [כי רחקו מעלי] (ירמיהו ב, ה), כל המדבר חידות בעניין נבואתו הוא מדבר, וכל [המנסה] להידמות, להידמות בחכמתו הוא משתוקק. ובדבריו הוא חופץ להגיע אל האושר הנצחי, לא נשאר למקבל מה יקבל ולא למתנבא מה יתנבא: ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו וגו' (דברים לד, י). וכבר העידה מעלתו על רוממותו מעצם מהותו וממעשיו הרוחניים והגשמיים. ואין ספק שהוא

20 בערבית: תסאלך, והוא מונח צופי המוסב על ההדרכה תחת השגחת השיח'.

תע' אעטא [...] מן ערך אלנטאם מוצעא לם יתקדמה אחד ולם יף גירה [.].מה ופאתה, ולא ריב אנה עס' אחאט כמאלה כל כמאלאת אלבשר, ולדלך אקתאדהם כמאלה דאך אליה קודא אלאהיא צורויא. ולדלך אלכלק כלהם גאיבין פי נטאם נבותה ואלנפוס מסתאכרה [?] פיה ומאכודה [...] אליה לכונה צארת דאתה אלכרימה עקלא אולא [לאכתראקה?] אלחגב מן בין י[...] אליה בלא ואסטה, לא כמא אדעא מן לא דוק לה פי אלחקאיק ולא לדע חכאיה קלבה [7ב] שי מן מקדמאת אלאנביא אן אלעקל אלפעאל אפאץ עלי אלרסול ע"ס בלא ואסטה. ואראד באלואסטה אלקוה אלמתכילה. ואדעו אן קו' פה אל פה (במדבר יב, ח) הדא מענאה. ולו ערף הדא אלמדעי שי מן מקדמאת אלעארפין למא אדעי אלמדעי שיא מן הדא. ומן ערף חקיקה מא קלנא פי אלעקל אלפעאל אלמכטוב עליה עלם אן הדא אלכלאם לא חקיקה לה ואנה מהד לקואעד אלשריעה אלמטהרה והאדם לארכאנהא. בל אנה עז וגל יכאטב אלאנביא מכאטבה לא נעלם כנהא בל הי עלי קדר אסתעדאדה ומן אלעגב [אן תכ] אן אלעקול ללאפלאך מתעדדה והי אלמ[...] ענהא [...] פינפון אן פי אלאמכאן יתקש²¹ פי [עקל] אלאנסאן בעץ אלעקול פתכון הי אלואסטה בינה ובין אללה. וידעון אן מן גמלה כמאל אלאנסאן אן יתקש פי [דאתה] צור אלמעלומאת לאן נץ כמאלהם²² כלאמהם אן אלבאקי בעד אלמות צורה אלמעלומאת וידעון אן אלנבי מן צורותה אן ימתחי ענה צור אלעאלם אלספלי ותתש[בה] לקואה אלבאטנה ואלטאהרה ויבקי חיינד סא[...]. מקאבלה ללפיץ אלאלאה[י] ויבקי עלאקה אלנפס באלבדן ענד [וצול] אלפיץ עלאקה יסירה. ולדלך יקע אלאצטראב לבעץ אלאנביא. תאמל קו' תע': ותרדמה [8א] נפלה על אברהם והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו (בראשית טו, יג). פללה דרהם מא אצעף כלאמהם ומא אקוי אדיתה פי אלנפוס. ולו אנהם קאלו כמא קאל אלגיר אן אללה יוצל פיצה אלי אוליאה בטריקה לא נעלם נחן מעאשר אלבשר כנהא אד לו ערפנא כנהא לכנא נחן אחד אלאנביא כאן

21 כנראה מילה זו, המופיעה בשורה הבאה, טעות סופר היא ויש למחקה.

22 נראה שמילה זו טעות סופר היא ויש למחקה.

יתעלה העניק לו בין מניין המתקנים מעמד שאיש לא קדם לו אליו, ולא סיפק לזולתו [מה] שסיפק ל[משה] ע"ה. הקיפה שלמותו כל שלמויות האנושות. ומשום כך שלמותו זו הנהיגה אותם אליו בהנהגה אלוהית הכרחית. והלכך הבריות כולם נעדרות בסדרי נבואתו והנפשות נחשלות בה ונלקחות [...] מכיוון שמהות [משה] הנכבדת נהיתה לשכל ראשון [לקריעתו] את המחיצות מן בין [...] בלי אמצעות, לא כמו שטען מי שאין לו טעם באמיתיות, והגיון לבו לא השתלהב כלל [ב7] מהקדמות הנביאים, שהשכל הפועל האציל על השליח ע"ה בלי אמצעות. והתכוון ב"אמצעות" לכוח המדמה. וטען כי זה עניין הפסוק פה אל פה [במדבר יב, ח].²³ ולו ידע הטוען מאומה מהקדמות המשכילים²⁴ לא היה טוען דבר מזה. ומי שיודע אמיתות מה שאמרנו בדבר השכל הפועל המדובר עליו, יידע שאין למאמר זה שום מציאות. והוא מוטט את עיקרי התורה הטהורה והרס את יסודותיה. האל ישתבח שמו מדבר אפוא עם הנביאים בדיבור שאין אנו יודעים טיבו אמנם הוא לפי מידת ההתכוננות. ויש לתמוה שיהיו שכלי הגלגלים רבים והם אשר [...] דוחים שיש באפשרות שיתרשם ב[שכל] האדם אחד השכלים והוא יהיה האמצעי בינו ובין האל. וטוענים שבכלל שלמות האדם שיתרשמו ב[שכלו] צורות הידיעות מפני שגרסת דבריהם היא: הרי הדבר הנשאר אחרי המוות הוא צורת הידיעות.²⁵ והם טוענים שהנביא הוא מי שיימחקו בהכרח משכלו צורות העולם השפל, ואז כוחותיו הפנימיים והחיצוניים ישתוו, ויישאר [...] מקבילים לשפע האלוהי. אמנם בשעת [ירידת] השפע יישאר לחיבור הנפש בגוף קשר רופף, ומשום כך נגרמה ההתרגשות לקצת נביאים. התבונן מאמרו יתעלה: ותרדמה [א8] נפלה על אברהם והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו (בראשית טו, יג).²⁶ וחי אלוהים כמה חלש דיבורם, וכמה חזק נזקם בנפשות. ולו אמרו כמו שאמר זולתם, היו עושים רושם גדול בנפשות, [כלומר] שהאל מאציל שפעו אל צדיקיו באופן שאיננו יודעים

23 ביקורת זו מופנית אל דעת הרמב"ם. השווה: מורה נבוכים, ב, פרק מה, מהדורת קאפח, עמ' תלז; רמב"ם, הלכות יסודי התורה פ"ז ה"ו; רמב"ם, פירוש למשנה, סנהדרין י, א, ד"ה והיסוד השביעי, מהדורת קאפח, עמ' ריב; אגרת תימן, מהדורת הלקין, עמ' 82.

24 בערבית: אלעארפין, והוא כינוי במינוח הצופי ליודעי חן. מעניין שר' אברהם בן הרמב"ם בדיונו לבמדבר יב, ח (פירוש על בראשית ושמות, מהדורת ויזנברג, לונדון 1955, עמ' שיא) סובר שהוא 'סוד מסודי התורה' אך נמנע מדבר על אמצעות כוח הדמיון. ר' דניאל הבבלי, מצדו, מתקיף את פרשנות הרמב"ם לפסוק זה בתקוים שלו, תוך הגנה על המובן 'המילולי' של גילוי הכבוד (תגלי אלכבוד) (כ"י פירקוביץ I:3132, דף נב ע"ב-ג ע"א; ראה לעיל, הערה 7). לעומת זאת, תלמידי הרמב"ם התימנים מקבלים את שיטתו, כגון ר' חוטר בן שלמה, שו"ת, שאלה לב (מהדורת ד' בלומנטל, לידן 1981, עמ' 152), ונתנאל בן ישעיה, נור אלטלאם, מהדורת י' קאפח, ירושלים תשי"ז, עמ' תיב.

25 השווה פירוש הרמב"ם למשנה, סנהדרין י, א, עמ' רה.

26 השווה: מורה נבוכים, ב, פרק מה, מהדורת קאפח, עמ' תכ.

מהותו, אנו כלל בני אדם, מפני שאם ידענו מהותו היינו אנחנו אחד הנביאים. אך הטעו את הבריות תוך כדי שטענו הדרכתם, והביכו אותם תוך כדי שטענו הוראתם. ושבח לאל כבר דנו על [...] ה[...בדיונים.²⁷ אבל לא גרם כל זה אלא חטאינו [...] אם עונותיכם היו מבדילים בינכם לבין אלהיכם [...] (ישעיהו נט, ב). דרכו ממקום הכניסה לדעה שהוא [...] העולם. וכל מידה טובה לא תמצא אותה ה[... מחילוק דעתו. וזה מורה על היות תורתו [...] מצוות [...] ונשללה מן האל יתעלה השניות ומורה על הציווי בייחודו ובחיוב עבודתו. לא נשללו אלא הפעולות הסותרות את יכולתו וידיעתו. והראיה ההיקשים יורוך שהן הלכות פסוקות ל[... תיקון המצב החיצוני בלבד [...] נקרא [...]. המעבר לפי אמיתותו [...] ולמעשה [...] יגמול להם האל אכזר הגמול תמורת טעותם עד שהטעה [ב8] עמם, חי אלוהים, אך הייתה הוצאת[...]. אבל היה סוף כוונתו ותכלית מטרתו וחפצו השלמות [והייחוד] והעבודה גרדא. התבונן במאמרו יתעלה: כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום (דברים יג, ב). העניין בזה שהוא רמז במאמרו זה שהוא כמו אחד (?). ואמר: לוח [...] האל [...] אין מהותו מחוייב המציאות ואינו [...] שהוא [...] על האל ובורא [...] והקש העניין הזה [...] מוחלט[...].

[...] אם חכמת (משלי ט, יב).

פרק

מה רחוק הדבר [.....]

[...] חיים והתפשט הכישלון וחדל ה[.....] מה אעידך מה אדמה לך (איכה ב, יג).

פרק

כולל [...] כל לא הכלים. יבש חציר ונבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם (ישעיהו מ, ז). [...] וזולתו עליך [...] ואתה מן [...] [...] בגירוש [...] אהוב אדונך [...] זה יתעלה [...] יד איה ה[...]